

МОТИВАЦІЙНИЙ КОМПОНЕНТ ЯК СКЛАДОВА ГОТОВНОСТІ У ПЕДАГОГІЧНІЙ ТЕОРІЇ

У представленому матеріалі, у межах дослідження мотиваційного компоненту готовності, подано узагальнений аналіз напрацювань науковців щодо визначення таких понять як "готовність", "готовність до діяльності", "готовність до педагогічної діяльності", "мотивація". Розкрито зміст та сутність окресленого кола понять. Доведено, що готовність до педагогічної діяльності та постійного професійного вдосконалення є визначальною умовою успішної реалізації можливостей особистості, та, одночасно, результатом і метою спеціальної підготовки, освіти й самоосвіти. Визначено, що мотиваційний компонент є однією з визначальних складових готовності до професійної діяльності майбутнього педагога та до його професійного зростання. Вказано, що мотивація у процесі отримання професії є передумовою, яка необхідна для розвитку професіоналізму у майбутньому.

Ключові слова: *готовність, готовність до професійної діяльності, мотивація, навчальна мотивація, професійне зростання.*

Постановка проблеми. Вища педагогічна освіта є фундаментальною складовою системи неперервної педагогічної освіти. Сьогодні, в умовах тих модернізаційних змін, що відбуваються у системі української освіти загалом, до професійної підготовки майбутніх педагогів висувуються нові вимоги. Підвищення вимог, перш за все, полягає у розробці теоретичної бази професіоналізму майбутніх фахівців та пошуку тих шляхів, за якими відбувається їх професійне становлення у період навчання у вищому навчальному закладі. Відповідальність щодо отримання результатів праці, набуття необхідних для подальшої успішної професійної діяльності знань є основоположними умовами професійного розвитку молоді. Отже, успішність професійної реалізації майбутнього педагога полягає у впевненості, що розвиток професійної майстерності залежить від його власного розвитку та вдосконалення. Не останнє місце займає те, наскільки успішно студент, під час навчання в університеті, зорієнтується щодо шляхів власного професійного становлення. Таким чином слід зауважити, що діяльність педагога вимагає вміння вільно розпоряджатись власними інтелектуальними можливостями, постійного збагачення знань, розвитку здібностей, а отже, можна стверджувати, що основоположним принципом підготовки вчителя, в умовах сьогодення, є реалізація постійної професійної освіти у системі неперервної педагогічної освіти. Саме тому, важливо з'ясувати основоположні моменти формування мотивації студента щодо професійного розвитку, як складової готовності до професійного зростання у системі неперервної педагогічної освіти.

Аналіз актуальних досліджень та публікацій. До сьогодні у науковій літературі єдиного трактування щодо поняття готовності не існує, пояснюється різноманіттям підходів щодо вирішення цієї проблематики. У психолого-педагогічних теоріях сьогодення цей феномен розглядається з точки зору готовності до діяльності. Як психологічний феномен готовність досліджували А. Танюшкін, М. Дяченко, Л. Кандибович, В. Моляко, Л. Нерсисян. Готовність викладача до педагогічної роботи вивчали А. Деркач, Г. Костюк, В. Моляко, А. Петченко, В. Сластьонін, О. Ярошенко. Готовність до певних видів діяльності досліджували Л. Кандибович, М. Дяченко, В. Мясіщев, Ф. Івашенко, М. Левітов, А. Гандюшкін, К. Платонов, А. Хоменко. Дослідження проблематики мотивації є однією з ключових як у педагогічній науці так і у психології. Як компонент навчальної діяльності навчальна мотивація досліджували В. Асеев, Л. Божович, Л. Виготський, Н. Зубалій, А. Маркова, А. Кузьмінський, М. Скаткін, О. Савченко, Г. Щукіна. Проблему вибору майбутньої професії і мотивації досліджували досліджували С. Ільїн, І. Кон, Л. Божович, К. Платонов, Е. Клімов, Е. Зеєр. Однак чимало аспектів щодо мотиваційного компоненту як складової частини готовності потребують подальшого опрацювання.

Мета статті. Проаналізувати дослідження щодо вивчення проблематики готовності та мотивації. Розглянувши низку трактувань, з'ясувати сутність цих понять та обґрунтувати положення щодо мотиваційного компоненту як невід'ємної складової готовності студента-педагога до професійного зростання у майбутньому.

Виклад основного матеріалу. Формування мотивації студента до неперервного професійного зростання як складової частини готовності до неперервної педагогічної освіти можна трактувати як цілеспрямовано організований процес що, відображає формування позитивного ставлення до вказаного

виду освітньої діяльності, основується на протиріччях між тим рівнем знань, що має майбутній фахівець та бажаним їх рівнем, щодо майбутньої професійної діяльності педагога. Слід зауважити, що аналіз поняття готовність є необхідним щодо дослідження мотивації майбутнього педагога як складової її частини. Розгляд досліджень з педагогіки та психології вказує на те, що єдиної трактовки щодо цього поняття не існує. Науковці надають досить широкий спектр його визначень. Так, серед іншого, готовність визначають як якість особистості, наявність здібностей, відношення, ситуативний стан.

Поняття готовність у педагогічній науці розглядається як готовність до самоосвіти, самостійної діяльності, професійної діяльності, неперервного професійного розвитку. Розкривається у контексті конкретної форми діяльності, її якості та виду. А. Усова, розвиток готовності до самостійної діяльності, пов'язує з процесом формування у осіб, що навчаються, узагальнених умінь, "за якого проходять етапи від мотиваційної основи дії до використання умінь самостійно діяти для оволодіння новим умінням" [9, с. 67–70]. А. Ліненко вказує на те, що більшість науковців розглядають готовність як певний психічний стан, під яким розуміють конкретний прояв усіх компонентів та проявів психіки у певний період часу та визначають її як "концентрацію, миттєву мобілізацію сил особистості направлених на здійснення відповідних дій у потрібний момент" або ж "стан діяти відповідним способом у відповідному напрямку". Готовність, як психічний стан, може означати можливість майбутнього педагога щодо вирішення завдань в умовах навчання. Саме через багаторазове повторення цього стану виробляється якість особистості студента [6, с. 5–25].

Для кращого розуміння сутності поняття готовність слід звернути увагу на вивчення феномену установки. Відповідно до теорії Д. Узнадзе установка є готовністю до активності у визначеному напрямі. Установка є неусвідомленою, вона лежить в основі свідомих психічних процесів та передусім їм. Її виникнення залежить від наявності таких умов як потреба, яка діє у конкретному організмі та ситуація задоволення цієї потреби. На думку Д. Узнадзе та його учнів установка характеризує той стан активності суб'єкта на базі якого виникає діяльність певного характеру та направленості [8, с. 126].

Білоруські науковці М. Дьяченко та Л. Кандилович, вивчаючи феномен готовності, розглядають її як визначальну умову щодо успіху виконання будь-якої діяльності. Дослідники зауважують, що структурними складовими готовності є неусвідомлені й усвідомлені установки, а також усвідомлені завдання та їх вирішення, моделі щодо ймовірної поведінки та способу діяльності, оцінка власних можливостей, страх перед необхідністю досягнення результату. Отже, важливими науковці вважають мотиваційно-спонукальні, змістовно-операційні та емоційно-вольові компоненти готовності. Виходячи з означеного розуміння феномену можна зробити висновок про те, що установки та готовність, яка є складним структурним утворенням, співпадають лише частково [3, с. 18].

У педагогічних дослідженнях зміст поняття "готовність до діяльності" розкривається у значенні професійної підготовки майбутнього педагога. Готовність до педагогічної діяльності, у загальнотеоретичному сенсі, досліджується у працях В. Сластьоніна, К. Дурай-Новакової, Р. Нізамова. Так, В. Сластьонін надає найбільш повне трактування готовності до педагогічної діяльності, визначає її як сукупність тих якостей особистості які забезпечують цій особистості успішне виконання професійних функцій. Щодо показників готовності до педагогічної діяльності то дослідник називає такі як: перцептивна здатність, тобто здатність до ідентифікації себе з іншими; психологічний стан який відображає динамізм особистості, її волю, ініціативність; емоційна стійкість; професійно-педагогічне мислення, тобто вміння передбачати результати роботи, аналізувати власну діяльність [7, с. 79].

К. Дурай-Новакова вивчаючи професійну готовність до педагогічної діяльності визначає її як систему інтегрованих змінних якостей, властивостей, знань та навичок особистості. Вказує на те, що професійна готовність є результатом спеціальної підготовки та передумовою щодо ефективної діяльності вчителя. На думку дослідниці, у її змісті поєднуються бажання вирішувати професійні завдання самостійно і творчо, усвідомлення соціальної відповідальності та високої ролі, налаштованість на мобілізацію та актуалізацію якостей, навичок, знань, умінь. К. Дурай-Новакова доходить висновку, що готовність є результатом виховання, самовиховання, професійної підготовки або професійної освіти, професійної направленості, професійного самовизначення, професійного розвитку. Дослідниця доводить, що формування готовності і є підготовкою до педагогічної професії [2, с. 105]. Отже, професійна готовність є визначальною умовою щодо успішної реалізації можливостей особистості, одночасно, і результатом і метою професійної підготовки. Загалом, дослідники характеризують різні види та форми готовності, а саме: практична, психологічна, моральна, морально-психологічна. Не останнє місце займає у дослідженнях і мотиваційна готовність.

Готовність до неперервної освіти можна визначати з точки зору особистісного підходу, представниками якого є К. Дурай-Новакова, М. Дьяченко, Л. Кандилович, В. Сластьонін. За такого підходу готовність до професійної діяльності розглядається як комплекс інтегрованих властивостей, які розрізняються за місцем та функціями щодо структури особистості, якостей та станів, що у сукупності дозволяють успішно здійснювати діяльність. Отже, готовність до неперервної освіти є особистісним утворенням зі складною структурою, яке складається з певних якостей випускника, що обумовлюють успішність професійної діяльності до якої готується студент, її результативність. Успішність майбутньої

педагогічної діяльності заснована на різнобічному розвитку особистості студента, його постійному професійному зростанні. Готовність студента до неперервного професійного зростання виникає у результаті процесу, що організовується цілеспрямовано. Для цього процесу характерне позитивне ставлення до постійного професійного розвитку, яке є результатом утворення та подальшого подолання внутрішніх протиріч, між досягнутим результатом щодо педагогічної діяльності та рівнем результату бажаного.

Аналізуючи вище означені науково-педагогічні положення можна виділити структурні компоненти готовності до неперервного професійного зростання, серед яких не останнє місце займає мотивація. Мотиваційний компонент визначає напрямок майбутніх перетворень щодо особистості студента з урахуванням потреб педагогічної діяльності та орієнтацією на вдосконалення та професійний розвиток. Цікавість, щодо проблематики розвитку мотивації до неперервного професійного зростання, простежується у багатьох педагогічних теоріях та витікає з багатої педагогічної практики. Розвиток цей тісно пов'язаний з професійною підготовкою майбутнього педагога, з рівнем його професійних здібностей, знань, вмінь.

Вивченню мотивації присвячена значна кількість робіт. Витоки сучасних теорій мотивації слід шукати у роботах Давньогрецьких та Давньоримських мислителів – Аристотеля, Геракліта, Лукреція, Платона, Сократа, які вважали потребу основоположною рушійною силою активності людини. Саме ця сила на їх думку визначала бажання людини, її внутрішні потреби, прагнення. Їх праці стали основою потребнісних теорій мотивації, які у XVIII ст. отримали розвиток у трудах французьких мислителів К. Гельвеція, П. Гольбаха, Е. Кондільяка. Ці теорії, поряд з іншими мотиваційними теоріями, продовжують розвиватись у сучасних наукових дослідженнях.

Першими, власне мотиваційними, теоріями вважаються ті, які виникли у XVII – XVIII ст. Серед них можна назвати наступні: теорія прийняття рішень та теорія автомата. Перша, заснована на раціоналістичній основі трактувала поведінку людини, друга – виходила з позиції ірраціоналізму. Починаючи з 20-х рр. XX ст. розробляються теорії мотивації, що стосуються тільки людини, авторами яких стали К. Левін, Г. Олпорт, Г. Мюррей. Останній виділив потреби, що виникають як результат навчання та виховання або психогенні – вторинні. До цих потреб він відніс потреби досягнення успіху, агресії, протидії, незалежності, захисту, домінування, уникнення невдач, шкідливих впливів [10, с. 12]. Теорії мотивації, що з'явилися у XX ст. продовжують існувати і сьогодні, збагатившись та зазнавши змін. Можна виділити значну кількість напрямків щодо вивчення означеної проблематики, таких як: теорії представників біхевіоризму, які основані на визначенні мотивації як здатності організму реагувати на стимуляцію ззовні; теорії потреби, що базуються на виділенні потреби як фактора спонукання особистісної активності; теорії представників когнітивного спрямування, які основані на переконанні про те, що знання спрямовують свідомість індивіда, його поведінку, думки, уявлення щодо подій зовнішнього світу; психоаналітичні концепції у дослідженнях мотивації, засновані на уявленні про те, що несвідомі потяги є визначальними факторами поведінки людини; динамічні теорії мотивації, які основні на уявленні про те, що на мотиваційну поведінку особистості, впливає не тільки зовнішнє оточення, а її плани, мета та прагнення щодо їх досягнення. Серед представників цих напрямів слід згадати К. Левіна, Ж. Нюттена, Г. Олпорта, Дж. Аткинсона, Г. Холла, К. Мадсена, А. Маслоу, Х. Хекхаузена, Р. Вудвордса.

Як педагогічну проблему розвиток мотивації щодо навчальної діяльності можна розглядати з позиції загальної теорії розвитку серед представників якої Ф. Бекон, М. Монтень, І.-Г. Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо, К. Гельвецій, К. Ушинський. Як психологічну категорію проблему мотивації навчання досліджували С. Рубінштейн, О. Леонт'єв, П. Якобсон, В. Вілюнас. Проблеми навчальної мотивації студентів вищих навчальних закладів досліджували А. Бугрименко, Є. Ільїн, О. Кочарян, Н. Арістова, Р. Борківська, О. Гринчишин, І. Зайцева, Н. Клименко, Л. Міхеєва, Т. Чаусова, Ю. Чебакова. Проблематики професійного вибору та мотивації досліджували Є. Ільїн, Г. Крайг, І. Кон, Л. Божович, В. Мерлін, К. Платонов, Е. Клімов, Е. Зеєр. Є. Ільїн, зауважує на тому, що студенту необхідні стійкі професійні мотиви у навчанні та чіткі уявлення про його майбутню професію. Отже, мотивація у процесі оволодіння професією, пов'язана, перш за все, з цікавістю щодо неї, та є тією передумовою яка необхідна для розвитку професіоналізму [4, с. 79]. В. Новіков вказує на те, що в основі професійного становлення особистості лежить формування її інтересів, потреб та праці, що ґрунтується на певній мотивації та професійних якостях. На його думку мотив, як свідоме суб'єктивне ставлення до власних вчинків, є одним з механізмів регулювання професійної поведінки [1].

Слід зауважити, що професійна мотивація особистості основана, в першу чергу, на тій професійній підготовці яку вона отримує у ЗВО. Виконання навчальних завдань є тією основою через яку задовольняються потреби та інтереси, що спонукають студента до вивчення майбутньої професійної діяльності. Сукупність цих потреб та інтересів складає базу професійної підготовки майбутнього педагога. Такі потреби як, надбання основи для власного вдосконалення та професійного розвитку, підвищення власної професійності, направляють особистість у процесі освоєння професії педагога.

Висновки. Мотивація є невід'ємною складовою готовності до майбутньої професійної діяльності та професійного зростання і розвитку. Процес навчання, є основою щодо виховання та розвитку

навчальної мотивації студентів, яка виражається у меті та завданнях навчання як необхідних та значущих для його особистості. Говорячи про мотивацію щодо неперервного професійного зростання майбутнього педагога, слід розглядати, перш за все, навчально-професійну мотивацію, що ґрунтується на професійному спрямуванні та направлена на вирішення професійних завдань [5, с. 6–19]. Співвідношення тих цілей, що їх прагне досягти студент, та внутрішньо-особистісної активності є мотивацією щодо навчально-професійної діяльності. Загалом, формування професійності студента-педагога означає неперервне досягнення високого рівня педагогічної майстерності, прагнення до постійного професійного розвитку.

Використані джерела

1. Дмитренко В. В. Мотивація студентів вищих навчальних закладів до професійного самовдосконалення як умова їх становлення та розвитку як сучасних конкурентоспроможних фахівців. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. К., 2012. Вип. 18 (28). С. 76 – 79. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/13401> (дата звернення: 13.03.2018)
2. Дурай-Новакова К. М. Формирование профессиональной готовности студентов к педагогической деятельности: автореф. дисс. ... д-ра. пед. наук: спец. М., 1983. 32 с.
3. Дьяченко М. И., Кандыбович Л. А. Психологические проблемы готовности к деятельности. Минск, 1976. 176 с.
4. Льюїс Є. П. Мотивація і мотиви: підручник. Пітер, 2004. 112 с.
5. Кочарян О. С., Фролова Є. В, Павленко В. М. Структура мотивації навчальної діяльності студентів: навч. посіб. Харків, 2011. 40 с.
6. Ліненко А. Ф. Педагогічна діяльність і готовність до неї. Одеса, 1995. 80 с.
7. Сластенин В. А. Формирование личности учителя советской школы в процессе профессиональной подготовки. Москва, 1976. 160 с.
8. Узнадзе Д. Н. Экспериментальные основы психологии установки. Тбилиси, 1961. 210 с.
9. Формирование обобщенных умений и навыков в условиях осуществления межпредметных связей. Развитие познавательных способностей и самостоятельности учащихся в процессе преподавания физики. Под ред. А.В. Усовой. Челябинск, 1975. 189 с.
10. Murrey H. A. *Exploration in Personality*. N.Y.: Oxford, 1938. 716 p.

Sahach O.

MOTIVATIONAL COMPONENT AS A PART OF READINESS IN PEDAGOGICAL THEORY

The work represents a generalized analysis of the scientists' work about such concepts as "readiness", "readiness for activity", "readiness for pedagogical activity", "motivation" in a context of studies about motivational component of readiness. Generally, the researches in sphere of pedagogical science and psychology have become the basis of the article. There is the disclosure of the content and the essence in the outline of concepts. It is shown that the readiness of the future teacher as a mental state is an opportunity to solve problems in conditions of studying. It is proved that readiness for pedagogical activity and constant professional development is a determining condition for the successful realization of personal opportunities, and at the same time, the result and purpose of special training, education and self-education. It is established that readiness for pedagogical activity and professional development consists of many structural components, which are closely related to each other. It is determined that the motivational component is one of the determining parts of readiness for the professional activity of the future teacher and his/her professional growth. It is also explored the theory of motivation. It is given the interpretation of the concept "motivation". It is indicated that motivation in the process of obtaining a profession associated with interest in it and it is a prerequisite for the development of professionalism in the future. It is outlined the directions of studying the motivational problems, such as: theories of representatives in sphere of behaviorism, theories of representatives of the cognitive direction, psychoanalytic concepts, dynamic theories of motivation. Referring to the motivation for the continuous professional growth of the future teacher, it is indicated that, first of all, we should consider professional-oriented motivation which is based on the professional direction and is addressed the professional problems. The balance of aims sought by the student and the intrapersonal activity is the motivation for the educational and professional activity; and the intrapersonal formation of the student-teacher means the continuous achievement of a high-level pedagogical skill, the desire for constant professional development.

Key words: readiness, readiness for professional activity, motivation, educational motivation, professional growth.

Стаття надійшла до редакції 16.03.2018 р.